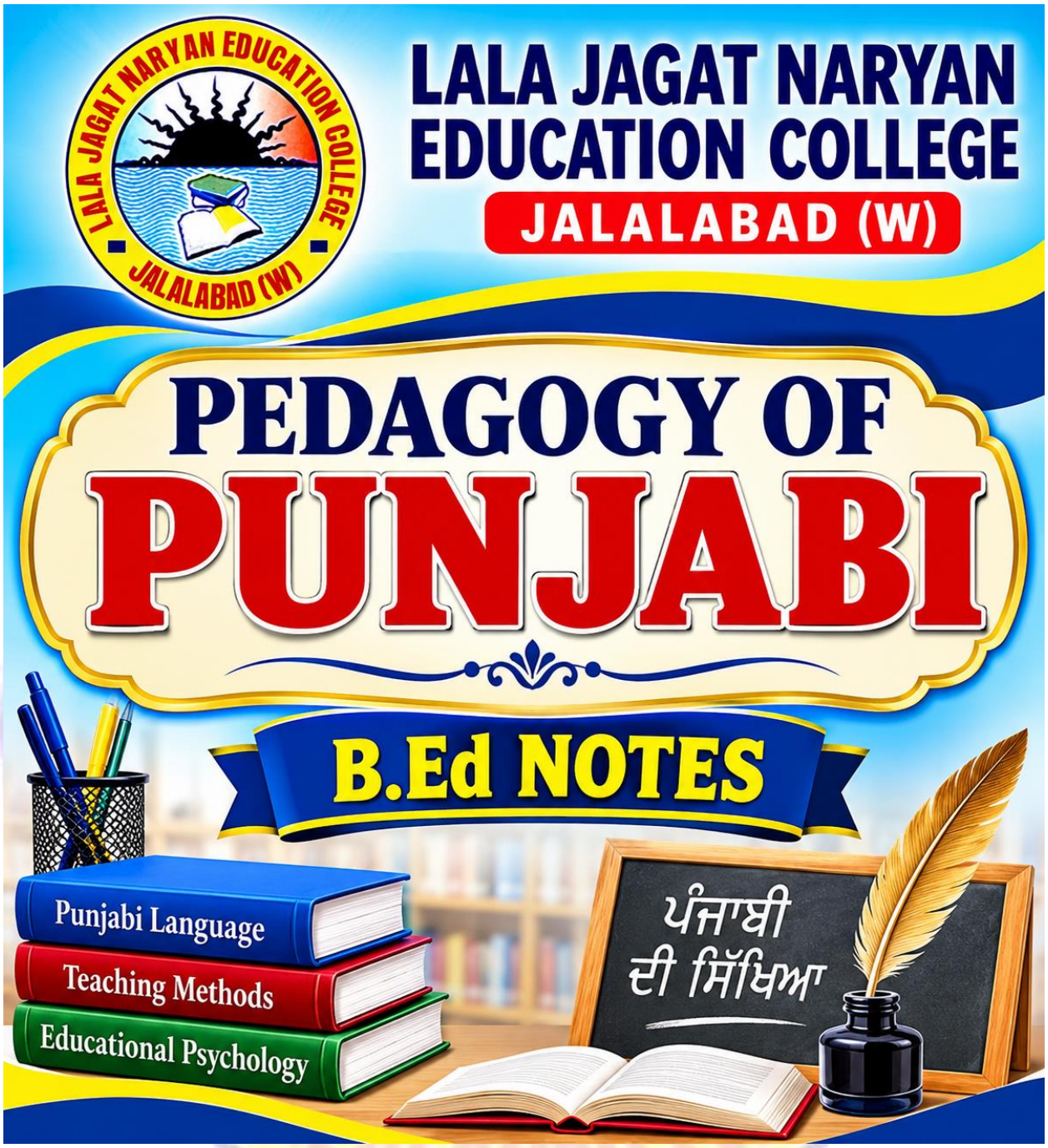

ਇਕਾਈ–2

ਕੁੱਲ ਅੰਕ : 50

- **ਬਾਹਰੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ : 40 ਅੰਕ**
- **ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਯੋਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ : 10 ਅੰਕ**

(ੳ) ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਮਹੱਤਵ। ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅਭਿਆਸ, ਚੰਗੀ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਗੁਣ, ਅਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ।

(ਅ) ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ – ਸੁਖਮ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਉੱਚੀ ਪਾਠ ਅਤੇ ਮੌਨ ਪਾਠ ਦਾ ਮਹੱਤਵ।

B.Ed ਨੋਟਸ – ਇਕਾਈ 1 ਅਤੇ ਇਕਾਈ 2

ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ
ਮੱਧਮ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਹੇਠਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੌਖੀ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਕਾਈ–1

1. ਭਾਸ਼ਾ – ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

(ੳ) ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ: ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਬੋਲ ਕੇ, ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

1. ਧੁਨੀ: ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਆਧਾਰ ਧੁਨੀ ਹੈ। ਬੋਲਣ ਸਮੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
2. ਸ਼ਬਦ: ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦੇ ਹਨ।
3. ਵਾਕ: ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ ਵਾਕ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
4. ਵਿਆਕਰਨ: ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
5. ਅਰਥ: ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
6. ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਪਰਕ: ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹੈ।

1. ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਾਜਿਕ ਹੈ: ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
2. ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ: ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।
3. ਭਾਸ਼ਾ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ: ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
4. ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ: ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਹੈ: ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
6. ਭਾਸ਼ਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਾਹਕ ਹੈ: ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ।
7. ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ: ਬੋਲਚਾਲ, ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਭਾਸ਼ਾ

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਸਾਧਨ

ਆਧਾਰ

ਧੁਨੀ, ਸ਼ਬਦ, ਵਾਕ, ਵਿਆਕਰਨ, ਅਰਥ

ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਸਮਾਜਿਕ, ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ, ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ

ਕਾਰਜ

ਸੰਚਾਰ, ਗਿਆਨ, ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਰੂਪ

ਬੋਲਚਾਲ, ਲਿਖਤੀ, ਸੰਕੇਤਕ

2. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਕਾਸ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਰਤੀ ਆਰੀਆ ਭਾਸ਼ਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਇਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੜਾਅ:

1. **ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ: ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਸ਼ਾ।**
2. **ਪਾਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਲੋਕ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪ।**
3. **ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼: ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਰੂਪ।**
4. **ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ: ਇਸ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰੂਪ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ।**

5. ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ: ਅੱਜ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤਾਂ, ਸੂਫ਼ੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ।

- ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ।
- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ: ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ।
- ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ: ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ।
- ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ: ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿੱਸਾ-ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦਿੱਤੀ।
- ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ: ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ।
- ਆਧੁਨਿਕ ਲੇਖਕ: ਨਾਵਲ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ, ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ

1. ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਲਹਿਰਾਂ।
2. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
3. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ।
4. ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ।
5. ਰੇਡੀਓ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ।
6. ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੀਰ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ → ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ → ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ → ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ → ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ

ਮਹਾਨ ਯੋਗਦਾਨ

- ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ
- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ
- ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ
- ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ

ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਾਧਨ

- ਸਿੱਖਿਆ
- ਸਾਹਿਤ
- ਮੀਡੀਆ
- ਇੰਟਰਨੈੱਟ

3. ਲਿਪੀ ਦਾ ਅਰਥ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ

ਲਿਪੀ ਦਾ ਅਰਥ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਲਿਪੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ – ਪੰਜਾਬ, ਸਕੂਲ, ਅਧਿਆਪਕ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲਿਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. ਸਰਲਤਾ: ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਲ ਹੈ।
2. ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਲਿਖਣਾ: ਇਸ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
3. ਸਿਰੋਰੇਖਾ: ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲਕੀਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
4. ਧੁਨੀ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ: ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਜਾਂ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
5. ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ: ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ, ਔਂਕੜ, ਦੁਲੈਂਕੜ ਆਦਿ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
6. ਪੈਰੀਂ ਅੱਖਰ: ਹ, ਰ ਅਤੇ ਵਾਹਕ ਪੈਰੀਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
7. ਲਗਾਖਰ: ਬਿੰਦੀ, ਟਿੱਪੀ ਅਤੇ ਅੱਧਕ ਵਰਗੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
8. ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ: ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
2. ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸੁਰਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
3. ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਾਧੂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ।
4. ਬਿੰਦੀ, ਟਿੱਪੀ ਅਤੇ ਅੱਧਕ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।
5. ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਕਲ – ਕੱਲ੍ਹ
- ਸਾਰ – ਸਾਰਾ

- ਪਤਾ – ਪੱਤਾ

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਸਰਲਤਾ
- ਸਿਰੋਰੇਖਾ
- ਮਾਤਰਾਵਾਂ
- ਲਗਾਖਰ
- ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ

ਸੀਮਾਵਾਂ

- ਉਚਾਰਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ
- ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ
- ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧੁਨੀਆਂ
- ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ

4. ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼, ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਰਥ

ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪਲਣ ਵਾਲਾ ਬੱਚਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

1. ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣਾ।

2. ਸੁਣਨ, ਬੋਲਣ, ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
3. ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਾਉਣਾ।
4. ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ।
5. ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ।
6. ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
7. ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ।
8. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ।

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਸੌਖੀ ਸਿੱਖਿਆ: ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।
2. ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ: ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ।
3. ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ: ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
4. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ: ਬੱਚਾ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਰਚਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ: ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।
6. ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ: ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

1. ਜਾਣੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣੇ ਵੱਲ: ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਵੀਆਂ।
2. ਸਰਲ ਤੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵੱਲ: ਪਹਿਲਾਂ ਸੌਖੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਫਿਰ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਏ ਜਾਣ।
3. ਮੌਖਿਕ ਤੋਂ ਲਿਖਤੀ ਵੱਲ: ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਬੋਲਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ।
4. ਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਣਾ: ਖੇਡਾਂ, ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

5. ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਪਾਠ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ।
6. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਹਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗਤੀ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
7. ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਨਿਯਮਿਤ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
8. ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ: ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅਧਿਆਪਕ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫਲਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮੌਖਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਫਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਉਦੇਸ਼

ਚਾਰ ਹੁਨਰ, ਗਿਆਨ, ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ, ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ

ਮਹੱਤਵ

ਮਾਨਸਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ

ਸਿਧਾਂਤ

ਸਰਲ ਤੋਂ ਔਖਾ, ਜਾਣੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣੇ, ਅਭਿਆਸ

ਇਕਾਈ–2

1. ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

(ੳ) ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਰਥ

ਸੁਣਨਾ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਹੁਨਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਣਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

ਸੁਣਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ: ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਵਾਕ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।
2. ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ: ਬੱਚਾ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।
3. ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਾ: ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।
4. ਸਮਝਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ: ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।
5. ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ: ਚੰਗਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
6. ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ: ਸੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।

ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅਭਿਆਸ

ਅਧਿਆਪਕ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1. ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣਾ: ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਏ।
2. ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾਉਣਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਪੁੱਛਣਾ।
3. ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ: ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਾਉਣਾ।
4. ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ: ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣੇ।
5. ਆਡੀਓ ਸੁਣਨਾ: ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਣੇ।
6. ਸ਼ਬਦ ਪਛਾਣਨਾ: ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ।
7. ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ: ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ।
8. ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰ ਦੱਸਣਾ: ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰ ਪੁੱਛਣਾ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 'ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਚੂਹਾ' ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੂਹੇ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ? ਇਸ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਣਨ ਦਾ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਸੁਣਨ ਦਾ ਹੁਨਰ

ਮਹੱਤਵ

- ਸਮਝ ਸ਼ਕਤੀ
- ਧਿਆਨ
- ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ
- ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ

ਅਭਿਆਸ

- ਕਹਾਣੀ

- ਕਵਿਤਾ
- ਆਡੀਓ
- ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ

(ਅ) ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਅਰਥ

ਬੋਲਚਾਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਬਾਰੇ ਬੋਲਣਾ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ: ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।
2. ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ: ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਦਾ ਹੈ।
3. ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ: ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣਦੀ ਹੈ।
4. ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧ: ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।
5. ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ: ਸਹੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
6. ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ: ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਨਿਖਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
7. ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ ਦੀ ਯੋਗਤਾ: ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਰਾਹੀਂ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਗੁਣ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਚੰਗੀ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਗੁਣ

1. ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ: ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ: ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਮਝਣਯੋਗ ਹੋਵੇ।
3. ਸਰਲਤਾ: ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੌਖੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
4. ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ: ਬਿਨਾਂ ਘਬਰਾਏ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

5. ਢੁੱਕਵੀਂ ਆਵਾਜ਼: ਨਾ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
6. ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ: ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਸਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
7. ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ: ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।
8. ਨਿਮਰਤਾ: ਬੋਲਦੇ ਸਮੇਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
9. ਠਹਿਰਾਅ: ਜਿੱਥੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਠਹਿਰ ਕੇ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ

1. ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।
2. ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਣਾ।
3. ਘਰ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਘਾਟ।
4. ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਲੋਂ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਨਾ ਕਰਵਾਉਣਾ।
5. ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਦਤ।
6. ਗਲਤ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨਾ।
7. ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣਾ।

ਅਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਉਪਾਅ

1. ਅਧਿਆਪਕ ਖੁਦ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਕਰੇ।
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਚਾਰਨ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।
3. ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।
4. ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਆਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਣ।
5. ਉਚਾਰਨ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
6. ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ।
7. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਗਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਦੁਹਰਾਉਣ ਲਈ ਕਹੇਗਾ।

ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਬੋਲਚਾਲ

ਗੁਣ

- ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ
- ਸ਼ੁੱਧਤਾ
- ਨਿਮਰਤਾ
- ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਮਹੱਤਵ

- ਸੰਚਾਰ
- ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ
- ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ
- ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ

ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ
ਅਭਿਆਸ, ਨਕਲ, ਆਡੀਓ, ਕਵਿਤਾ, ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ

2. ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

(ੳ) ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਰਥ

ਪੜ੍ਹਨਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਹੁਨਰ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਪੜ੍ਹਨਾ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ

1. ਵਰਣਮਾਲਾ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਵਾਕ ਬਣਾਉਣੇ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ:

ੳ, ਅ, ੲ → ਅੱਖਰ

ਕ + ਮ = ਕਮ

ਕ + ਲ + ਮ = ਕਲਮ

2. ਧੁਨੀ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਕ ਦੀ ਧੁਨੀ ਅਤੇ ਮ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ 'ਕਮ' ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨਾ।

3. ਸ਼ਬਦ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅੰਬ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਾ ਕੇ 'ਅੰਬ' ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ।

4. ਵਾਕ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: 'ਰਾਮ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।'

5. ਕਹਾਣੀ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਪੰਛੀਆਂ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ।

6. ਚਿੱਤਰ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਗਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਾ ਕੇ 'ਗਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ।

ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ

ਵਰਣਮਾਲਾ ਵਿਧੀ

ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ

ਧੁਨੀ ਵਿਧੀ

ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ

ਸ਼ਬਦ ਵਿਧੀ

ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ

ਵਾਕ ਵਿਧੀ

ਪੂਰੇ ਵਾਕ

ਕਹਾਣੀ ਵਿਧੀ

ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ

ਚਿੱਤਰ ਵਿਧੀ

ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ

(ਅ) ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਸੁਖਮ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹਨ।

1. ਸੁਖਮ ਪੜ੍ਹਾਈ (Intensive Reading)

ਸੁਖਮ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਰ ਸ਼ਬਦ, ਵਾਕ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:

- ਪਾਠ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲੱਭੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਪਾਠ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ।

2. ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ (Extensive Reading)

ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਮ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ:

- ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਆਮ ਗਿਆਨ ਵਧਦਾ ਹੈ।
- ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਨਾਵਲ, ਰਸਾਲੇ ਅਤੇ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨਾ।

ਸੁਖਮ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਸੁਖਮ ਪੜ੍ਹਾਈ	ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ
ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ	ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ
ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ	ਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝਣਾ
ਸੀਮਤ ਪਾਠ	ਵੱਧ ਸਾਹਿਤ
ਵਿਆਕਰਨ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ	ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ
ਗਿਆਨ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ	ਆਮ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ

(ਏ) ਉੱਚੀ ਪਾਠ ਅਤੇ ਮੌਨ ਪਾਠ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਉੱਚੀ ਪਾਠ (Loud Reading)

ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਪਾਠ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਪਾਠ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਠ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉੱਚੀ ਪਾਠ ਦਾ ਮਹੱਤਵ:

1. ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
2. ਬੋਲਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

3. ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਦਾ ਹੈ।
4. ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
5. ਵਿਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
6. ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਚਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਗਲਤੀਆਂ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2. ਮੌਨ ਪਾਠ (Silent Reading)

ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਿਨਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਨ ਪਾਠ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਚੁੱਪਚਾਪ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਮੌਨ ਪਾਠ ਦਾ ਮਹੱਤਵ:

1. ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ।
2. ਇਕਾਗਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
3. ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।
4. ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
5. ਸੁਤੰਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣਦੀ ਹੈ।
6. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ।

ਉੱਚੀ ਪਾਠ ਅਤੇ ਮੌਨ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਉੱਚੀ ਪਾਠ	ਮੌਨ ਪਾਠ
ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨਾ	ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਪੜ੍ਹਨਾ
ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ	ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ
ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਲਾਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ	ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੜ੍ਹਾਈ
ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ	ਇਕਾਗਰਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ
ਗਲਤੀਆਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ	ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ

ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਸੁਖਮ ਪੜ੍ਹਾਈ

- ਡੂੰਘਾਈ
- ਔਖੇ ਸ਼ਬਦ
- ਵਿਆਕਰਨ
- ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਝ

ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ

- ਵੱਧ ਪੜ੍ਹਨਾ
- ਆਮ ਗਿਆਨ
- ਰੁਚੀ
- ਤੇਜ਼ ਪੜ੍ਹਨਾ

ਉੱਚੀ ਪਾਠ

- ਉਚਾਰਨ
- ਆਵਾਜ਼
- ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ

ਮੌਨ ਪਾਠ

- ਇਕਾਗਰਤਾ
- ਸਮਝ
- ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗਤੀ

3. ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ, ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ

(ੳ) ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਦਾ ਅਰਥ

ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਹੈ।

ਲਿਖਣਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲੇਖ, ਚਿੱਠੀ, ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਅਰਜ਼ੀ ਲਿਖਣਾ ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
2. ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ: ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
3. ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ: ਕਹਾਣੀ, ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਕਲਪਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ।
4. ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ: ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
5. ਵਿਆਕਰਨ ਦਾ ਗਿਆਨ: ਸ਼ੁੱਧ ਵਾਕ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
6. ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।
7. ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ: ਚਿੱਠੀਆਂ, ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਨੇਹਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
8. ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਵਿਕਾਸ: ਲਿਖਣ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

1. ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਕੀਰਾਂ ਖਿੱਚਣ, ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪੈਨਸਿਲ ਫੜਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਸਿੱਧੀਆਂ, ਟੇਢੀਆਂ ਅਤੇ ਗੋਲ ਲਕੀਰਾਂ ਬਣਾਉਣਾ।

2. ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦੇ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਓ, ਅ, ਏ, ਸ, ਹ ਆਦਿ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ।

3. ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਕਾ, ਕਿ, ਕੀ, ਕੁ, ਕੂ, ਕੇ, ਕੈ, ਕੋ, ਕੌ।

4. ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਕਿਤਾਬ, ਸਕੂਲ, ਪੰਜਾਬ, ਅਧਿਆਪਕ।

5. ਵਾਕ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਵਾਕ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਰਾਮ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

6. ਪੈਰਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਕਈ ਵਾਕ ਲਿਖ ਕੇ ਪੈਰਾ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਮੇਰਾ ਸਕੂਲ, ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ।

7. ਰਚਨਾਤਮਕ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ

ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਲੇਖ, ਕਹਾਣੀ, ਚਿੱਠੀ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ: 'ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣਾ।

ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ

1. **ਤਿਆਰੀ – ਲਕੀਰਾਂ ਅਤੇ ਆਕਾਰ**
2. **ਅੱਖਰ – ਵਰਣਮਾਲਾ ਲਿਖਣਾ**
3. **ਮਾਤਰਾਵਾਂ – ਕਾ, ਕਿ, ਕੀ**
4. **ਸ਼ਬਦ – ਕਿਤਾਬ, ਸਕੂਲ**
5. **ਵਾਕ – ਛੋਟੇ ਵਾਕ**
6. **ਪੈਰਾ – ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖਣਾ**
7. **ਰਚਨਾਤਮਕ ਲਿਖਾਈ – ਲੇਖ, ਕਹਾਣੀ, ਚਿੱਠੀ**

(ਏ) ਅਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਅਰਥ

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗਲਤ ਅੱਖਰਾਂ ਜਾਂ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

ਅਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ	**ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ**

ਵਿਦਿਆਰਥੀ (ਗਲਤ ਲਿਖਿਆ ਰੂਪ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ
ਅਧਿਆਪਕ (ਗਲਤ ਲਿਖਿਆ ਰੂਪ) ਅਧਿਆਪਕ
ਕਿਤਾਬ (ਗਲਤ ਮਾਤਰਾ ਵਾਲਾ ਰੂਪ) ਕਿਤਾਬ
ਪੰਜਾਬੀ (ਗਲਤ ਮਾਤਰਾ ਵਾਲਾ ਰੂਪ) ਪੰਜਾਬੀ

ਅਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ

1. ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਣਾ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ: ਜਿਵੇਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਘਾਟ: ਲਿਖਣ ਦਾ ਨਿਯਮਿਤ ਅਭਿਆਸ ਨਾ ਹੋਣਾ।
4. ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਘਾਟ: ਚੰਗੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਕਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
5. ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ: ਜਲਦੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਕਾਰਨ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
6. ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ: ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਬਦ ਗਲਤ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
7. ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ: ਲਿਖਣ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਠੀਕ ਨਾ ਕਰਨਾ।
8. ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਦੀ ਘਾਟ: ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣਾ।

ਅਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਉਪਾਅ

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਣਾ।
2. ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸ਼ਬਦ-ਲਿਖਾਈ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਉਣਾ।
3. ਸ਼ ਤਲੇਖ (Dictation) ਲਿਖਵਾਉਣਾ।
4. ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲਿਖਾਈ ਕਰਵਾਉਣਾ।
5. ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ।
6. ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਖਾਉਣਾ।
7. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਠੀਕ ਕਰਨਾ।

8. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਉਣਾ।
9. ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਖਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਉਣਾ।
10. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਸਿਖਾਉਣਾ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅਧਿਆਪਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 10 ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਦਾ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਲਿਖਣ ਕਲਾ

ਮਹੱਤਵ

- ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ
- ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ
- ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ
- ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਅਵਸਥਾਵਾਂ

- ਅੱਖਰ
- ਮਾਤਰਾਵਾਂ
- ਸ਼ਬਦ
- ਵਾਕ
- ਪੈਰਾ
- ਲੇਖ

ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ
ਕਾਰਨ: ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਘਾਟ, ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ।

ਸੁਧਾਰ: ਸ਼ੁਤਲੇਖ, ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯਮਿਤ ਲਿਖਾਈ।

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਹੁਨਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਚਾਰ ਹੁਨਰ

Language Skills

1

ਸੁਣਨਾ

ਗੱਲ ਸਮਝਣਾ

2

ਬੋਲਣਾ

ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ

3

ਪੜ੍ਹਨਾ

ਲਿਖਤ ਸਮਝਣਾ

4

ਲਿਖਣਾ

ਵਿਚਾਰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ

ਉਦੇਸ਼: ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ

B.Ed ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. **ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖੋ।**

2. ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਲਿਖੋ।
4. ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝਾਓ।
5. ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖੋ।
6. ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦੱਸੋ।
7. ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
8. ਚੰਗੀ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਿਖੋ।
9. ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
10. ਸੁਖਮ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੱਸੋ।
11. ਉੱਚੀ ਪਾਠ ਅਤੇ ਮੌਨ ਪਾਠ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਲਿਖੋ।
12. ਲਿਖਣ ਕਲਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਸਮਝਾਓ।
13. ਅਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਉਪਾਅ ਲਿਖੋ।

ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ: ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਉੱਤਰ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਥ ਜਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਫਿਰ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤੇ, ਉਦਾਹਰਨ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਸਿੱਟਾ ਲਿਖਣਾ ਚੰਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕਾਈ–3

(ੳ) ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ – ਮਹੱਤਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ।

(ਅ) ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲਾ – ਮਹੱਤਵ, ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

(ੲ) ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ – ਅਰਥ, ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ।

ਇਕਾਈ–4

(ੳ) ਵਰਨ-ਬੋਧ – ਸਵਰ, ਵਿਅੰਜਨ, ਅਨੁਨਾਸਿਕ, ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ, ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਖਰ।

(ਅ) ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ – ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ, ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ, ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ, ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ।

(ੲ) ਵਾਕ-ਬੋਧ – ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਵਾਕ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ।

ਇਕਾਈ–3

(ੳ) ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ – ਮਹੱਤਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ।

(ਅ) ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲਾ – ਮਹੱਤਵ, ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

(ੲ) ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ – ਅਰਥ, ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ।

ਇਕਾਈ–4

(ੳ) ਵਰਨ-ਬੋਧ – ਸਵਰ, ਵਿਅੰਜਨ, ਅਨੁਨਾਸਿਕ, ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ, ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਖਰ।

(ਅ) ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ – ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ, ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ, ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ, ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ।

(ਏ) ਵਾਕ-ਬੋਧ – ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਵਾਕ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ।
EXPLAIN IN DETAILED WITH EXAMPLE AND POTHO MEDIUM IN PUNJABI AND MAP MAPPING

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ-ਵਿਧੀ (Pedagogy of Punjabi)

ਇਕਾਈ–3 ਅਤੇ ਇਕਾਈ–4

B.Ed. ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟਸ
ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ

ਹੇਠਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੌਖੀ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਵਿਸਤਾਰ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ (Mind Mapping) ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਕਾਈ–3

(ਓ) ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ – ਮਹੱਤਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ

1. ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅਰਥ

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ, ਰੁਚੀ, ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਜਮਾਤ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

2. ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਭਾਸ਼ਾਈ ਗਿਆਨ: ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2. ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ: ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

3. ਲਿਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲੇਖ, ਪੱਤਰ, ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

4. ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ: ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਸੱਚਾਈ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

5. ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਿਆਨ: ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

6. ਸੋਚਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ: ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ।

7. ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ: ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਆਧਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

3. ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
2. ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੌਖੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
3. ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
4. ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
5. ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।
6. ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

7. ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।
8. ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਵਿਆਕਰਨ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
9. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਗਲਤ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।
10. ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਚੰਗੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

4. ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ

ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਖ ਆਧਾਰ:

- ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ।
- ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ।
- ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ।
- ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ।
- ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ।
- ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੱਗਰੀ।
- ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆਤਮਕ ਉਦੇਸ਼।

ਉਦਾਹਰਨ: ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ, ਸਫ਼ਾਈ, ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਾਠ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੌਖੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ

ਮਹੱਤਵ

ਭਾਸ਼ਾ ਗਿਆਨ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸੌਖੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਅਭਿਆਸ

ਸਮੀਖਿਆ

ਵਿਸ਼ਾ, ਭਾਸ਼ਾ, ਛਪਾਈ, ਕ੍ਰਮ

ਉਦੇਸ਼

ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ, ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ

(ਅ) ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲਾ – ਮਹੱਤਵ, ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

1. ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਦਾ ਅਰਥ

ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਸਕੂਲ ਦਾ ਉਹ ਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਰਸਾਲੇ, ਅਖ਼ਬਾਰ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਨਾਵਲ, ਜੀਵਨੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

2. ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ: ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2. ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ: ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

3. ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ: ਨਵੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

4. ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ: ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਬੋਲਣ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।

5. ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀ: ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

6. ਮਨੋਰੰਜਨ: ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਵੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

7. ਸਵੈ-ਅਧਿਐਨ: ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿੱਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

3. ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ

ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:

- ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਲਈ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਅਤੇ ਹਵਾਦਾਰ ਕਮਰਾ ਹੋਵੇ।
- ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।
- ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਈ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਰੈਕ ਹੋਣ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੈਠਣ ਦਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ।
- ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਸਥਾਨ ਹੋਵੇ।
- ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਵੇ।
- ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇ।
- ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

4. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।
2. ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
3. ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ।

4. ਕਵਿਤਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ।
5. ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।
6. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
7. ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
8. ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲਾ

ਮਹੱਤਵ

ਗਿਆਨ, ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ, ਸਵੈ-ਅਧਿਐਨ

ਵਿਵਸਥਾ

ਅਲਮਾਰੀਆਂ, ਰਜਿਸਟਰ, ਬੈਠਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸਮੱਗਰੀ

ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਅਖ਼ਬਾਰ

ਰੁਚੀ ਵਿਕਾਸ

ਮੁਕਾਬਲੇ, ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ, ਚਰਚਾ

(ਏ) ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ – ਅਰਥ, ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

1. ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅਰਥ

ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

1. ਸੁਣਨਾ (Listening)
2. ਬੋਲਣਾ (Speaking)
3. ਪੜ੍ਹਨਾ (Reading)
4. ਲਿਖਣਾ (Writing)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਆਕਰਨ, ਸਾਹਿਤ, ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2. ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਲਿਖਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।
4. ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।
5. ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
7. ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

3. ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

1. ਬਾਲ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿਧਾਂਤ: ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ, ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2. ਸੌਖੇ ਤੋਂ ਔਖੇ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਪਹਿਲਾਂ ਸੌਖੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਔਖੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

3. ਜਾਣੇ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣੇ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

4. ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਿਧਾਂਤ: ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

5. ਲਚਕਤਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

6. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

7. ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਕਹਾਣੀ ਲੇਖਨ, ਕਵਿਤਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਕੰਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

8. ਉਪਯੋਗਤਾ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ: ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਮਾਲਾ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਏ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਕ, ਪੈਰੇ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ

ਅਰਥ

ਸੁਣਨਾ, ਬੋਲਣਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ

ਮਹੱਤਵ

ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਸਿਧਾਂਤ

ਬਾਲ-ਕੇਂਦਰਿਤ, ਸੌਖੇ ਤੋਂ ਔਖੇ

ਉਦੇਸ਼

ਗਿਆਨ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ

ਇਕਾਈ–4

(ੳ) ਵਰਨ-ਬੋਧ – ਸਵਰ, ਵਿਅੰਜਨ, ਅਨੁਨਾਸਿਕ, ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ, ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਖਰ

1. ਵਰਨ-ਬੋਧ ਦਾ ਅਰਥ

ਵਰਨ-ਬੋਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਰਨ-ਬੋਧ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਿਪੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੈ।

2. ਸਵਰ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਹਵਾ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਸੁਤੰਤਰ ਸਵਰ ਹਨ:

- ੳ
- ਅ
- ੲ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਵਰ ਧੁਨੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਅ – ਅਨਾਰ

- ਆ – ਆਮ
- ਇ – ਇਮਲੀ
- ਈ – ਈਖ
- ਉ – ਉੱਲੂ
- ਊ – ਊਠ

3. ਵਿਅੰਜਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਹਵਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਦੁਆਰਾ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅੰਜਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਵਿਅੰਜਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ:

ਕ, ਖ, ਗ, ਘ, ਙ

ਚ, ਛ, ਜ, ਝ, ਞ

ਟ, ਠ, ਡ, ਢ, ਣ

ਤ, ਥ, ਦ, ਧ, ਨ

ਪ, ਫ, ਬ, ਭ, ਮ

ਯ, ਰ, ਲ, ਵ, ੜ

ਉਦਾਹਰਨ: ਕ – ਕਮਲ, ਗ – ਗਮਲਾ, ਮ – ਮਕਾਨ।

4. ਅਨੁਨਾਸਿਕ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਧੁਨੀਆਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਹਵਾ ਮੂੰਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨੱਕ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਨਾਸਿਕ ਧੁਨੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਾਸਿਕਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਟਿੱਪੀ ਅਤੇ ਬਿੰਦੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਟਿੱਪੀ (ੰ) – ਅੰਬ, ਕੰਮ, ਚੰਨ।
- ਬਿੰਦੀ (ਂ) – ਮਾਂ, ਗਾਂ, ਸਾਂਝ।

5. ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ

ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ ਉਹ ਅੱਖਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅੰਜਨ ਦਾ ਅੱਧਾ ਰੂਪ ਦੂਜੇ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

- ਪੈਰੀਂ ਹਾਹਾ (◌੍ਹ)
- ਪੈਰੀਂ ਰਾਰਾ (◌੍ਰ)
- ਪੈਰੀਂ ਵਾਵਾ (◌੍ਵ)

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਚੜ੍ਹਨਾ
- ਪ੍ਰੇਮ
- ਤ੍ਰਿਤ

6. ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ

ਸਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਅੰਜਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਂ ਜਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਗ ਦਾ ਨਾਮ	ਚਿੰਨ੍ਹ	ਉਦਾਹਰਨ
ਮੁਕਤਾ	ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ	ਘਰ
ਕੰਨਾ	◌ਾ	ਕਾ
ਸਿਹਾਰੀ	◌ਿ	ਕਿ
ਬਿਹਾਰੀ	◌ੀ	ਕੀ
ਔਂਕੜ	◌ੁ	ਕੁ
ਦੁਲੈਂਕੜ	◌ੂ	ਕੂ

ਲਾਂ	◌ੇ	ਕੇ
ਦੁਲਾਵਾਂ	◌ੈ	ਕੈ
ਹੋੜਾ	◌ੋ	ਕੋ
ਕਨੌੜਾ	◌ੌ	ਕੌ

7. ਲਗਾਖਰ

ਲਗਾਖਰ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ ਜੋ ਲਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਲਗਾਖਰ ਹਨ:

1. ਬਿੰਦੀ (◌ਂ)
2. ਟਿੱਪੀ (◌ੰ)
3. ਅੱਧਕ (◌ੱ)

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਬਿੰਦੀ – ਮਾਂ, ਗਾਂ।
- ਟਿੱਪੀ – ਅੰਬ, ਕੰਮ।
- ਅੱਧਕ – ਪੱਕਾ, ਸੱਚਾ, ਚੱਕਰ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਵਰਨ-ਬੋਧ

ਸਵਰ

ਉ, ਅ, ਏ

ਵਿਅੰਜਨ

ਕ, ਖ, ਗ, ਘ, ਚ ਆਦਿ

ਅਨੁਨਾਸਿਕ

ਟਿੱਪੀ, ਬਿੰਦੀ

ਦੁੱਤ ਅੱਖਰ

ਪੈਰੀਂ ਹਾਹਾ, ਰਾਰਾ, ਵਾਵਾ

ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ

ਕੰਨਾ, ਸਿਹਾਰੀ, ਬਿਹਾਰੀ ਆਦਿ

ਲਗਾਖਰ

ਬਿੰਦੀ, ਟਿੱਪੀ, ਅੱਧਕ

(ਅ) ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ – ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ, ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ, ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ, ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ

1. ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ ਦਾ ਅਰਥ

ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਬਣਤਰ, ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਕਾਈ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

2. ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਅਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ:

1. ਤਤਸਮ ਸ਼ਬਦ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਆਏ ਸ਼ਬਦ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅਗਨੀ, ਪੁਸਤਕ, ਸੂਰਜ।

2. ਤਦਭਵ ਸ਼ਬਦ: ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅੱਗ, ਦੁੱਧ, ਹੱਥ।

3. ਦੇਸ਼ਜ ਸ਼ਬਦ: ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਣੇ ਸ਼ਬਦ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਖੱਟ, ਪੱਗ, ਝੋਲਾ।

4. ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸ਼ਬਦ: ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਬਦ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਸਕੂਲ, ਕਿਤਾਬ, ਮੇਜ਼।

(ਅ) ਰਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ:

1. ਰੂੜ੍ਹ ਸ਼ਬਦ – ਘਰ, ਹੱਥ, ਨੱਕ।
2. ਯੌਗਿਕ ਸ਼ਬਦ – ਰੇਲਗੱਡੀ, ਰਾਜਮਾਰਗ।
3. ਯੋਗਰੂੜ੍ਹ ਸ਼ਬਦ – ਪੰਕਜ (ਕਮਲ), ਦਸ਼ਾਨਨ (ਰਾਵਣ)।

3. ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ

ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਢੰਗ:

1. ਅਗੇਤਰ ਲਗਾ ਕੇ: ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਅੰਸ਼ ਲੱਗ ਕੇ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਅ + ਸਫਲ = ਅਸਫਲ
- ਬੇ + ਇਮਾਨ = ਬੇਇਮਾਨ

2. ਪਿਛੇਤਰ ਲਗਾ ਕੇ: ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਅੰਸ਼ ਲੱਗ ਕੇ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਸੁੰਦਰ + ਤਾ = ਸੁੰਦਰਤਾ
- ਮਿੱਠਾ + ਆਸ = ਮਿਠਾਸ

3. ਸਮਾਸ ਰਾਹੀਂ: ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਉਣਾ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਰੇਲ + ਗੱਡੀ = ਰੇਲਗੱਡੀ
- ਦੇਸ਼ + ਭਗਤ = ਦੇਸ਼ਭਗਤ

4. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ	ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ
ਦਿਨ	ਰਾਤ
ਚੰਗਾ	ਮਾੜਾ
ਸੱਚ	ਝੂਠ
ਅਮੀਰ	ਗਰੀਬ
ਖੁਸ਼ੀ	ਗ਼ਮੀ
ਨਵਾਂ	ਪੁਰਾਣਾ
ਉੱਚਾ	ਨੀਵਾਂ
ਗਰਮ	ਠੰਢਾ
ਜਿੱਤ	ਹਾਰ
ਨੇੜੇ	ਦੂਰ

5. ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਲੰਬੇ ਵਾਕ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਕਾਂਸ਼	ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ
ਜੋ ਕਦੇ ਨਾ ਮਰੇ	ਅਮਰ
ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ	ਸਰਬਗਿਆਨੀ
ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ	ਅਨਪੜ੍ਹ
ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰੇ	ਪਰਉਪਕਾਰੀ
ਜੋ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇ	ਦੇਸ਼ਭਗਤ
ਜੋ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ	ਆਸਤਿਕ
ਜੋ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ	ਨਾਸਤਿਕ
ਜੋ ਘੱਟ ਬੋਲਦਾ ਹੋਵੇ	ਮਿਤਭਾਸ਼ੀ
ਜੋ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੋਵੇ	ਸੱਚਵਾਦੀ
ਜੋ ਡਰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ	ਨਿਡਰ

6. ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨਾਂ:

1. ਕਲਮ

- ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਕਲਮ।
- ਲੇਖਕ ਦੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ।

2. ਹਾਰ

- ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਰ।
- ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਜਾਣਾ।

3. ਫਲ

- ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਫਲ।
- ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ।

4. ਕਰ

- ਹੱਥ।
- ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਟੈਕਸ।

5. ਸਿਰ

- ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਗ।
- ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਉੱਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ।

ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ:

- ਮੈਂ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।
- ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ

ਤਤਸਮ, ਤਦਭਵ, ਦੇਸ਼ਜ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ

ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ

ਅਗੇਤਰ, ਪਿਛੇਤਰ, ਸਮਾਸ

ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ

ਦਿਨ–ਰਾਤ, ਚੰਗਾ–ਮਾੜਾ

ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ

ਜੋ ਕਦੇ ਨਾ ਮਰੇ = ਅਮਰ

ਬਹੁ-ਅਰਥਕ

ਕਲਮ, ਹਾਰ, ਫਲ

(ਏ) ਵਾਕ-ਬੋਧ – ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਵਾਕ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ

1. ਵਾਕ-ਬੋਧ ਦਾ ਅਰਥ

ਵਾਕ-ਬੋਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਅਰਥ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਵਾਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਰਾਮ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2. ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

1. ਬਿਆਨੀਆ ਵਾਕ: ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਅੱਜ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

2. ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਵਾਕ: ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ?

3. ਆਗਿਆਵਾਚਕ ਵਾਕ: ਜਿਸ ਵਾਕ ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮ, ਬੇਨਤੀ ਜਾਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰੋ।

4. ਵਿਸਮਿਕ ਵਾਕ: ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ, ਦੁੱਖ, ਹੈਰਾਨੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਵਾਹ! ਕਿੰਨਾ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ।

5. ਇੱਛਾਵਾਚਕ ਵਾਕ: ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਇੱਛਾ ਜਾਂ ਅਸੀਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਰੱਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ੇ।

6. ਨਾਂਹਵਾਚਕ ਵਾਕ: ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ।

ਉਦਾਹਰਨ: ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ।

3. ਵਾਕ ਵਟਾਂਦਰਾ

ਵਾਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇੱਕ ਵਾਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨਾਂ:

ਸਧਾਰਨ ਵਾਕ	ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਵਾਕ
ਰਾਮ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	ਕੀ ਰਾਮ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
ਉਹ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ਹੈ।	ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਡਰਪੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।	ਕੀ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ?
ਮੋਹਨ ਚੰਗਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ।	ਮੋਹਨ ਮਾੜਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਾਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ:

- ਹਾਂਵਾਚਕ ਤੋਂ ਨਾਂਹਵਾਚਕ।
- ਬਿਆਨੀਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ।
- ਸਧਾਰਨ ਤੋਂ ਵਿਸਮਿਕ।
- ਕਰਤਰੀ ਵਾਚ ਤੋਂ ਕਰਮਣੀ ਵਾਚ।
- ਸਿੱਧੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਅਸਿੱਧੇ ਕਥਨ।

4. ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ

ਲਿਖਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ:

ਚਿੰਨ੍ਹ	ਨਾਮ	ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ
।	ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਰਾਮ	ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।
,	ਕਾਮਾ	ਰਾਮ, ਸ਼ਾਮ ਅਤੇ ਮੋਹਨ ਆਏ।
?	ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ	ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ?
!	ਵਿਸਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ	ਵਾਹ! ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ।
;	ਅਰਧ ਵਿਸ਼ਰਾਮ	ਉਹ ਮਿਹਨਤੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਸਫਲ ਹੈ।
:	ਦੋ ਬਿੰਦੀ	ਤਿੰਨ ਫਲ ਹਨ: ਸੇਬ, ਅੰਬ ਅਤੇ ਕੇਲਾ।
" "	ਪੁੱਠੇ ਕਾਮੇ	ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਆਵਾਂਗਾ।"
-	ਜੋੜਕ ਚਿੰਨ੍ਹ	ਮਾਂ-ਪਿਉ
( )	ਬਰੈਕਟ	ਪੰਜਾਬੀ (ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ) ਬਹੁਤ ਮਿੱਠੀ ਹੈ।

5. ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. ਵਾਕਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਸਹੀ ਥਾਂ ਰੁਕਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।
3. ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

4. ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।
5. ਗਲਤਫ਼ਹਿਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- ਰੁਕੋ ਨਾ, ਜਾਣ ਦਿਓ।
- ਰੁਕੋ, ਨਾ ਜਾਣ ਦਿਓ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਮੇ ਦੀ ਥਾਂ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਅਰਥ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

ਵਾਕ-ਬੋਧ

ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਬਿਆਨੀਆ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ, ਆਗਿਆਵਾਚਕ, ਵਿਸਮਿਕ

ਵਾਕ ਵਟਾਂਦਰਾ

ਹਾਂਵਾਚਕ, ਨਾਂਹਵਾਚਕ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ

ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ

। , ? ! ; :

ਮਹੱਤਵ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ, ਸਹੀ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਸਹੀ ਲਿਖਣਾ

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੁਹਰਾਈ ਮਾਈਂਡ ਮੈਪ

PEDAGOGY OF PUNJABI

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ-ਵਿਧੀ

ਇਕਾਈ–3 : ਪੁਸਤਕ ਅਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ

ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ

ਮਹੱਤਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਸਮੀਖਿਆ

ਪੁਸਤਕਾਲਾ

ਮਹੱਤਵ, ਵਿਵਸਥਾ, ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ

ਪਾਠਕ੍ਰਮ

ਅਰਥ, ਮਹੱਤਵ, ਨਿਰਮਾਣ ਸਿਧਾਂਤ

ਇਕਾਈ–4 : ਵਿਆਕਰਨ ਬੋਧ

ਵਰਨ-ਬੋਧ

ਸਵਰ, ਵਿਅੰਜਨ, ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ

ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ

ਸ਼ਬਦ ਭੇਦ, ਰਚਨਾ, ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ

ਵਾਕ-ਬੋਧ

ਵਾਕ ਕਿਸਮਾਂ, ਵਟਾਂਦਰਾ, ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹ

B.Ed. ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. **ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ? ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਿਖੋ।**
2. **ਭਾਸ਼ਾ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਦੱਸੋ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?**
3. **ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾਓ।**

4. ਸਵਰ ਅਤੇ ਵਿਅੰਜਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਦੱਸੋ।
5. ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਖਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖੋ।
6. ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
7. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਹਨ?
8. ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਸਮਝਾਓ।
9. ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਦੱਸੋ।

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਸੁਝਾਅ: ਹਰ ਲੰਮੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਥ ਜਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਫਿਰ ਮਹੱਤਵ, ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ, ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਸਿੱਟਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣੇਗਾ।